

Małgorzata Nagórska, Monika Binkowska-Bury

Instytut Pielęgniarstwa i Położnictwa Uniwersytetu Rzeszowskiego

Pielęgniarstwo w Turcji. Historia, edukacja, perspektywy

Nursing in Turkey. History, education, prospects

STRESZCZENIE

Rozwój zawodowego pielęgniarstwa w Turcji rozpoczął się w XIX wieku. Do powstania tej profesji przyczyniły się liczne wojny, w których Turcja brała udział w tamtym okresie. Dużą rolę należy przypisać członkom organizacji Czerwony Półksiężyc, którzy zorganizowali pierwsze kursy dla pielęgniarek. Były to początki kształcenia zawodowego pielęgniarek w Turcji. Wiek XX to przeobrażenia i doskonalenie programów nauczania dla pielęgniarek oraz wprowadzenie kształcenia na poziomie wyższym. Dzisiaj tureckie pielęgniarki osiągnęły europejskie standardy nauczania i prowadzą współpracę zawodową i naukową z przedstawicielkami tego zawodu na całym świecie.

Problemy Pielęgniarstwa 2009; 17 (1): 67–70

Słowa kluczowe: kształcenie pielęgniarek, pielęgniarstwo, Turcja, historia pielęgniarstwa

ABSTRACT

Development of professional nursing in Turkey has started in the 19th century. Its coming into existence was greatly contributed to numerous wars in which Turkey was taking part that time. An important part in the process of nursing's development should be attributed to the members of Red Crescent, who as the first organized courses for nurses. Those were the beginnings of nurses' vocational training. The 20th century was the time of transformation and improving syllabuses for nurses, as well as, the beginnings of university education. Nowadays, Turkish nurses have achieved European standards of education and cooperate in professional and scientific areas with nurses worldwide.

Nursing Topics 2009; 17 (1): 67–70

Key words: nurses training, nursing, Turkey, the history of nursing

Wstęp

Turcja leży na granicy Europy i Azji, tworząc rodzaj mostu między tymi kontynentami. Zajmuje blisko 780 tysięcy km² podzielonych na 81 prowincji. Kraj ten zamieszkuje ponad 75 milionów osób, z których 90% stanowią wyznawcy islamu. Od kilku lat Turcja ubiega się o członkostwo w Unii Europejskiej i w związku z tym przechodzi wiele reform adaptacyjnych związanych z wymogami unijnymi. Dotyczy to również systemu kształcenia pielęgniarek [1].

Celem prezentowanego materiału jest przedstawienie historii zawodu pielęgniarki w Turcji, rozwoju systemu kształcenia pielęgniarek oraz aktualnych kierunków rozwoju zawodu.

Początki pielęgniarstwa w Turcji

Opieka nad chorymi i rannymi od zawsze była domeną kobiet, a jej początki na terenach Turcji sięgają

jeszcze czasów przedislamskich. Pierwsze wzmianki mówią, że w czasie wojen religijnych proroka Mahometa (570–632) kobiety opatrywały rannych pod wodzą „świętej kobiety” Ümmüyetü Gaffariye. Podobnie było w czasach Imperium Otomańskiego (1299–1923). Przykłady te dowodzą, że obowiązujące wówczas prawo koraniczne nie sprzeciwiało się sprawowaniu opieki przez kobiety nad rannymi mężczyznami. Jedną z ważniejszych przyczyn, dla których kobiety zajmowały się wtedy pacjentami, były wojny. Nie ma udokumentowanej historii, która potwierdza, że żeński personel był zatrudniony do opieki nad chorymi mężczyznami w innych okolicznościach. Źródła historyczne potwierdzają jedynie, że kobiety pracowały jako uzdrowicielki, akuszerki czy zielarki. W XIX wieku kobiety zatrudniano w szpitalach wyłącznie do opieki nad pacjentkami, między innymi w szpitalach psychiatrycznych. Pomimo dość niskiego statusu kobiety w czasach otomańskich nie

brakowało tych wykształconych, wywodzących się z bogatych rodów. Wśród nich można wymienić córki paszy Ahmeda Cevdeta. Jedną z nich była Fatma Aliye, która w 1897 roku założyła Towarzystwo Pomocy. Była to pierwsza tego typu organizacja w Turcji założona przez kobietę. Zajmowała się rannymi i uchodźcami i zdobyła wielkie uznanie społeczeństwa. Jej siostra, Emine Seniye — pracowała jako dziennikarka i pielęgniarka w czasie wojen bałkańskich (1912–1913) [2–4].

Nowoczesne pielęgniarstwo, za sprawą Florencji Nightingale, na terenach dzisiejszej Turcji, narodziło się podczas wojen krymskich (1853–1856). W 1854 roku wraz z 30 pielęgniarkami Florencja przybyła do Scutari, gdzie przejęła kierownictwo nad szpitalem. Angielka nie była jednak pierwszą w Imperium Otomańskim, która rozpoczęła ideę profesjonalnego pielęgniarstwa. Ponad 30 lat wcześniej przybyli tu amerykańscy misjonarze, którzy już w 1820 roku zapoczątkowali prowadzenie szkoleń dla pielęgniarek. W 1842 roku powstała pierwsza szkoła dla położnych w Szkole Medycznej w Stambule. Wykłady prowadzone przez lekarzy zostały zebrane i opublikowane jako pierwszy podręcznik pielęgniarstwa. Miało to miejsce prawie dekadę przed wojnami krymskimi [2, 5].

Istotnym wydarzeniem dla powstania profesjonalnego pielęgniarstwa w Turcji było powołanie w 1868 roku w Stambule organizacji Hilal-i Ahmer — Czerwony Półksiężyc. Jej celem było zapewnienie opieki zdrowotnej wszystkim obywatelom. Organizacja w takiej formie przetrwała kilka lat. W 1877 roku instytucję reaktywowano pod nazwą Otomańskie Towarzystwo Czerwonego Półksiężyca. Mając do dyspozycji 9 objazdowych szpitali i 4 ambulatoria w Stambule, towarzystwo objęło opieką ponad 25 tysięcy pacjentów. Do pracy angażowano wolontariuszki. Kobiety otomańskie brały przykład ze swoich poprzedniczek, które, służąc w islamskiej armii, pielęgnowały rannych i chorych żołnierzy [5].

W 1912 roku powołano kobiece skrzydło Czerwonego Półksiężyca, które służyło pomocą medyczną podczas wojen bałkańskich (1912–1913), w czasie I wojny światowej (1914–1918) oraz w wojnie o niepodległość Turcji (1919–1923). Organizacja ta niosła pomoc chorym i rannym żołnierzom oraz ich rodzinom, jeńcom wojennym, sierotom i uchodźcom. Wyrwałość i zaangażowanie kobiet z Czerwonego Półksiężyca przyczyniła się do popularyzacji tego zawodu i dała początek profesjonalnym szkoleniom pielęgniarskim. Wśród działaczy stowarzyszenia znalazła się Safiye Hüseyin Elbi (1882–1964), pierwsza dyplomowana pielęgniarka turecka. Swoją karierę zawodową rozpoczęła w 1911 roku, uczęszczając na „kurs pomocy”. W czasie wojen bałkańskich i podczas I wojny światowej pracowała dla Czerwonego Półksiężyca i z narażeniem życia opiekowała się pacjentami. Była przewodniczącą Tureckiego Towarzystwa Pielęgniarskiego (1933). Nazwana zosta-

ła „pierwszą turecką pielęgniarką”. W 1921 roku Elbi za swą działalność i zaangażowanie została odznaczona medalem Florencji Nightingale. Jest patronką Wydziału Pielęgniarstwa Wojskowej Akademii Medycznej Gülhane w Ankarze [2, 5].

Kobiety pracujące dla Hila-i Ahmer wyprzedzały swoje czasy, bowiem ówczesnie prawo zakazywało wykonywania pracy zarobkowej kobietom zamężnym. Jako potwierdzenie można zacytować fragment artykułu z tureckiej gazety z 1908 roku: „Jeśli kobiety i mężczyźni będą równi, to zostanie zachwiana harmonia. Zagrożona będzie rodzina. To sprzeczne z prawem naturalnym, by kobiety miały prawa publiczne na równi z mężczyznami” [5]. Zatem historia pielęgniarstwa w Turcji jest także historią kobiet tureckich w walce o prawo do udziału w edukacji i życiu publicznym.

Dużą rolę w rozwoju pielęgniarstwa w Turcji odegrał lekarz Ömer Akalin, który głosił, że pielęgniarstwo jest samodzielną dyscypliną i w związku z tym powinno mieć odrębny system kształcenia. Jego zdaniem pielęgniarkami powinny zostać osoby zdolne do tego „mentalnie, emocjonalnie i moralnie”. Zaprosił artystów ze wschodu i zamówił u nich obrazy — akwarele, które przedstawiały pielęgniarki w czasie pełnionych obowiązków. Obrazy te kopiowano na znaczkach pocztowych i w ten sposób obiegiły całą Turcję. Był to dowód uznania dla wysiłku i ofiarnej pracy tych kobiet. Akalin był jednym ze współtwórców kursów dla pielęgniarek organizowanych przez Czerwony Półksiężyc od 1914 roku. Wiele Turczynek z entuzjazmem brało udział w tych szkoleniach. Certyfikaty i odznaczenia pielęgniarki otrzymywały z wszelkimi honorami w pałacu Topkapi w Stambule. Tak było do końca I wojny światowej. W tym czasie powstały pierwsze zawodowe podręczniki między innymi *Codzienne obowiązki pielęgniarki w czasie wojny* oraz *Pielęgniarstwo* [2].

Ömer Akalin przyczynił się także do powstania pierwszej Pielęgniarskiej Szkoły Czerwonego Półksiężyca w Kizilay w 1925 roku. Zaprosił pielęgniarki z Niemiec i Austrii, które pomogły zorganizować profesjonalne szkolenie na wzór zachodni. Absolwentki szkoły wyjeżdżały do Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, aby poszerzać swoją wiedzę. W 1933 roku liderki tej szkoły: Fatma Aar, Hayriye Ece, Fatma Bengisu, Esma Deniz i Asuman Türer założyły Tureckie Towarzystwo Pielęgniarskie. Esma Deniz w latach 1940–1977 brała udział w wielu spotkaniach i konferencjach zarówno w Turcji, jak i w innych krajach jako reprezentantka światowej organizacji pielęgniarek. Jej zdaniem „dobrze wykształcona pielęgniarka każdego dnia uczy się czegoś nowego” [1, 5].

Przełom XIX i XX wieku to w historii Turcji okres bardzo krwawy, czas licznych wojen na wielu frontach, który w rezultacie przyniósł upadek Imperium Otomańskiego. W związku z tym Turcja utraciła wiele terenów

(dzisiejsza Bułgaria i Grecja), a wielu Turków uciekło przed represjami i schroniło się w obozach dla uchodźców. Panowały tam ciężkie warunki sanitarne, szerzyły się choroby zakaźne. Czerwony Półksiężyc starał się organizować pomoc dla potrzebujących. Pielęgniarek było niewiele, więc do pomocy werbowano wolontariuszki [6, 7].

Rezultatem wojny niepodległościowej (1919–1923) pod wodzą Mustafy Kemala Atatürka były narodziny Republiki Tureckiej w 1923 roku. W kraju przeprowadzono szereg reform, wprowadzono sekularyzację i europeizację kraju. Nadeszły także zmiany w statusie kobiety. Jedną z największych zasług Atatürka było przyznanie kobietom praw wyborczych (1923). Turczynki mogły od tej pory decydować o wyborze zawodu bez zgody męża. Przyspieszyło to rozwój szkolnictwa dla kobiet, w tym także pielęgniarstwa. W czasach Atatürka Turecki Czerwony Półksiężyc stał się członkiem pozarządowej organizacji Międzynarodowy Czerwony Krzyż i Ruch Czerwonego Półksiężycia i do dziś jest największą organizacją humanitarną w Turcji [2–4].

W czasach II wojny światowej ukazał się pierwszy Turecki Magazyn Pielęgniarski (*Hemsireler Dergisi*). Od 1933 roku w Turcji istnieje jedna duża narodowa organizacja pielęgniarek — Tureckie Towarzystwo Pielęgniarskie, które jest członkiem Międzynarodowej Rady Pielęgniarek (ICN, *International Council of Nurses*) od 1949 roku. Ponadto działają 22 towarzystwa dla poszczególnych specjalizacji pielęgniarskich i dla absolwentek różnych typów szkół pielęgniarskich. W 1954 roku w Stambule odbyła się międzynarodowa konferencja pielęgniarska, w której uczestniczyły przedstawicielki z 11 krajów. W 1996 roku powstało Pielęgniarskie Towarzystwo Badań Naukowych, które aktywnie współpracuje z Tureckim Towarzystwem Pielęgniarskim, a jego celem jest prowadzenie badań naukowych w dziedzinie pielęgniarstwa oraz ochrona i przestrzeganie praw pielęgniarek [1].

Funkcje i role pielęgniarstwa są definiowane przez prawo pielęgniarskie oraz inne regulacje i dyrektywy. Prawo pielęgniarskie z 1954 roku określało funkcje i role pielęgniarki jako „monitorowanie podstawowych funkcji życiowych, zmianę opatrunków, szczepienie, wykonywanie zastrzyków, asystowanie lekarzom”. W 1981 roku Tureckie Towarzystwo Pielęgniarskie zdefiniowało pielęgniarstwo jako „dyscyplinę zdrowia odpowiedzialną za planowanie, organizowanie, realizowanie i ocenę usług pielęgniarskich i edukację dotyczącą ludzi pracujących dla ochrony i poprawy zdrowia dla dobra jednostek, rodzin i społeczeństwa” [1].

Kształcenie pielęgniarek

Profesjonalna edukacja pielęgniarek rozpoczęła się wraz z utworzeniem szkoły pielęgniarskiej w Kizialy w 1925 roku. Nauka w niej trwała 2 lata. Warunkiem

przyjęcia kandydatek do szkoły było: odczytanie, dobra kondycja fizyczna i wysokie zasady moralne. Po 1946 roku absolwentki tej szkoły były administratorami nowo powstających państwowych średnich szkół pielęgniarskich na terenie całej Turcji. Po wojnie niepodległościowej utworzono wiele nowych szkół pielęgniarskich. Szkoły te przyjmowały dziewczęta po ukończeniu gimnazjum w wieku 14 lat. Duży wkład w doskonalenie edukacji zawodowej pielęgniarek w Turcji wniosła profesor Perihan Velioglu (1926). Ona jako pierwsza zwróciła uwagę, że dziewczęta w wieku 14 lat nie są wystarczająco dojrzałe do pracy przy chorych. Zauważyła także, że kandydatki do szkół pielęgniarskich powinny być absolwentkami liceów, to znaczy powinny rozpocząć edukację zawodową w 18. roku życia. Była przeciwniczką szkół przyszpitalnych. Jej zdaniem świadczenie usług i edukacja powinny być oddzielone, zaś pielęgniarstwo — stać się dyscypliną uniwersytecką. W związku z tymi postulatami w 1955 roku otwarto pierwszy wydział pielęgniarski na Uniwersytecie Aegan w Izmirze. Siedem pierwszych pielęgniarek — absolwentek, uczestniczyło w stypendium naukowym na Uniwersytecie Columbia w Nowym Jorku i po powrocie do kraju tworzyły programy nauczania i stały się pionierkami nowoczesnego pielęgniarstwa w Turcji. Współpraca Uniwersytetu Columbia z Uniwersytetem Hacettepe w Ankarze rozwija się do dziś [1, 2].

Dwuletnie studia magisterskie dla pielęgniarek utworzono w 1968 roku. Od 1972 roku pielęgniarki mogą zdobywać stopień naukowy doktora, a od 1975 roku są dopuszczone do ubiegania się o tytuł profesora. Pielęgniarstwo stało się nauką. W latach 1989–1992 w Turcji było 75 średnich szkół zawodowych. Później ich liczba zwiększyła się do 281. Od 1990 roku, dzięki staraniom profesor Perihan Velioglu pielęgniarki, które nie miały wyższego wykształcenia, mogły je uzupełniać. W 1997 roku zamknięto szkoły pielęgniarskie kształcące w systemie średnim, a w ich miejsce utworzono czteroletnie studia licencjackie. Obecnie w Turcji jest 85 takich uczelni. Większość wydziałów posiada magisterski stopień kształcenia. Wykładowcy na uczelniach to przeważnie pielęgniarki, które są odpowiedzialne za program nauczania i starają się wdrażać nowe zdobycze światowego pielęgniarstwa zarówno w teorii, jak i praktyce. Turcja jako państwo aspirujące do członkostwa w Unii Europejskiej dostosowuje program nauczania do obowiązującego w Unii poprzez zwiększenie liczby godzin oraz wykorzystanie akademickiego systemu oceniania realizowanego przez kraje unijne — Europejski System Transferu Punktów (ECTS, *European Credit Transfer System*), co umożliwiła podjęcie studiów w całej Europie [1, 2].

Obecnie tureckie pielęgniarki są cenionymi specjalistami w swojej dziedzinie. Współpracują w tworzeniu programów zdrowia na szczeblu ogólnokrajowym. Pra-

wie wszystkie placówki zdrowotne mają w swych strukturach kierownika do spraw pielęgniarstwa, a we wszystkich szpitalach pracują pielęgniarki oddziałowe. Pielęgniarka naczelną podlega bezpośrednio dyrektorowi do spraw lecznictwa. Jest odpowiedzialna za planowanie, organizację, realizację, ocenę i zarządzanie opieką pielęgniarską. Odpowiada także za wysoką jakość opieki pielęgniarskiej, zarządzanie personelem i organizowanie szkoleń — pełni zatem ważną funkcję w szpitalu.

Pielęgniarstwo w Turcji nie odbiega znacząco od światowego poziomu. Odnosi wiele sukcesów, lecz podobnie jak w innych krajach, zmagają się też z trudnościami. Rosnąca liczba wykształconych pielęgniarek cieszy, ale stwarza też pewne problemy. Pielęgniarki z tytułem licencjata mają większe szanse na znalezienie pracy w szpitalach państwowych. Wykwalifikowane pielęgniarki, które nie mogą być zatrudniane w państwowych strukturach szukają pracy w sektorze prywatnym za dużo niższe wynagrodzenie. Wiele z nich z tego powodu zmienia zawód. Rosnące koszty opieki zdrowotnej w Turcji sprawiają, że prywatne instytucje zdrowia redukują liczbę personelu bez zmniejszania obciążenia pracą. Prowadzi to do wyczerpania i obniżenia statusu zawodu. Ponadto pielęgniarskie interwencje są przypisane przeważnie do rutynowych funkcji, a w mniejszym stopniu dotyczą rozwiązywania problemów opiekuńczych pacjentów. Pielęgniarki nie są tak efektywne, jak powinny być w promowaniu zdrowia, w profilaktyce i zapobieganiu chorobom, w lecznictwie i rehabilitacji. Mają poczucie, że nie wykorzystują w pełni swoich możliwości. Nadal są postrzegane jako asystentki i pomoc

dla lekarzy. Problemy te nie przesłaniają jednak postępu, który dokonał się w rozwoju pielęgniarstwa na przestrzeni ostatnich lat, a wręcz przeciwnie — stanowią wyzwanie dla coraz większej rzeszy doskonale wykształconych tureckich pielęgniarek [1].

Podsumowanie

Edukacja pielęgniarek w Turcji rozkwitła dzięki staraniom Czerwonego Półksiężycy. Stało się to za sprawą licznych wojen, które Turcja toczyła na początku XX wieku, wysiłkiem kobiecego skrzydła Czerwonego Półksiężycy oraz lekarzy, którzy wierzyli, że profesja ta jest ważna i potrzebna. Był to początek kształcenia zawodowego pielęgniarek w Turcji. Dziś tureckie pielęgniarki odgrywają kluczową rolę w tworzeniu krajowych programów zdrowotnych i biorą czynny udział w życiu organizacji i stowarzyszeń zawodowych na całym świecie.

Piśmiennictwo

1. Kukul K. Nursing in Turkey. International perspectives. Nurse educator. 2005; 3: 101–103.
2. Özaydin Z. Start of nursing in Turkey and Samples from its Development in the last Thirty years. T. Klin. J. Med. Ethics, Law and History. 2002; 10: 258–262. www.tipetigi.turkiyeklinikleri.com/download_pdf.php?id=34927;22.06.2008.
3. Kołodziejczyk D. Turcja. Wydawnictwo Trio, Warszawa 2000.
4. Lewis R. Życie codzienne w Turcji Osmańskiej. PIW, Warszawa 1984.
5. Sevgi-Hatıpoğlu F. A brief history of Turkish Nursing. Reflections of nursing leadership1/2006. www.nursingsociety.org/RNL/1Q_2006/features/feature11.html; 13.06.2008.
6. Poznańska K. Republika Turecka. KAW, Warszawa 1977.
7. Roux J.P. Historia Turków. Wydawnictwo Marabut, Łódź 2003.